

PAUL RICŒUR AKO METODOLÓG DEJÍN

Vo svetle diela *Čas a rozprávanie*

JOZEF SIVÁK, Filozofický ústav SAV, Bratislava

SIVÁK, J.: Paul Ricœur: A Methodologist of History. With regard to his *Time and Narration*
FILOZOFIA 68, 2013, No 9, p. 752-765

First, the author argues that narration embodies the relationships of similarity (mimesis), namely between narration and lived time, between narration and the plot and between narration and the time of reading. Then he applies this structure to the history and historiography, which is more and more remote from narration. After a close analysis of the writings of the epistemologists of history of continental as well as Anglo-Saxon provenience (The school of annals, structuralism, analytic philosophy, phenomenology) he becomes convicted that history is still a narration though not based on a traditional plot, but on a quasi-plot.

Keywords: Contemporary philosophy – French philosophy – Philosophy of history – Methodology of history – P. Ricœur

1. Úvod. Marxistickú historiografiu u nás v krátkom čase nahradila orientácia na anglosaský svet s jeho analytickou filozofiou, a to na úkor kontinentálnej filozofie reprezentovanej najmä fenomenológiou, ktorá sa podľa Lévinasa ujala vo frankofónnom svete. Možno to ilustrovať na tetralógii *Čas a rozprávanie*¹ z pera P. Ricœura, súčasného francúzskeho filozofa (1913 – 2005), storočnicu narodenia ktorého si pripomínáme. Zároveň sa toto dielo núka ako vyplnenie medzery spôsobenej touto jednostrannou orientáciou na jednej strane, ako aj pretrvávajúcou selektívnou recepciou francúzskej filozofie u nás na strane druhej.

Po rozboroch naratívnej funkcie v 1. časti (*Kruh medzi rozprávaním a časovosťou*), a to v literárnej fikcii a v historickom rozprávaní,² rozširuje Ricœur v 2. časti (*Dejiny*

¹ Trojzväzkové dielo v štyroch častiach (Ricœur 1983 – 1985) je venované skúmaniam, ktoré sa nachádzajú na pomedzí takých oblastí ako historiografia, literárna kritika a fenomenologická filozofia, oblastí, ktorých spoločným menovateľom je narácia, rozprávanie. Dielo je z väčšej časti prístupné českému (I. a II. zväzok) i slovenskému čitateľovi (II. zväzok). Paginácia českého prekladu, ktorý vyšiel až po pôvodnej verzii tejto štúdie, je v kurzíve.

² Vzťah medzi rozprávaním a časovosťou je kruhový, nie však v zmysle začarovaného kruhu. Ricœur, hľadajúc svoje filozofické predpoklady v antike, si zvolí dvoch proti sebe stojacich autorov: Augustína s jeho úvahami o čase vo *Vyznaniach* na jednej strane a Aristotela *Poetiky* na strane druhej. Augustín sám vychádza z „nesúhlasnosti“ (*discordance*) času, zatiaľ čo duša tenduje k „súhlasnosti“ (*concordance*). U Aristotela sa naopak nesúhlasnosť prekonáva tvorivosťou zápletky.

a rozprávania) tento dialóg medzi filozofiou a rozprávaním o ďalší člen, ktorý nás práve zaujíma: historiografiu. Akú filozofiu či, presnejšie, fenomenológiu však použiť: Husserlovu, Heideggerovu, či nejakú ďalšiu? Autor pochybuje o tom, či sa práve Heideggerovi podarilo odvodiť pojem dejín od analýzy „tubytia“.

V každom prípade sa v tejto časti predpokladá, že historiografia patrí do rozprávačského poľa, že dejiny sú rozprávaním. Ricœur pritom pokladá spájanie „rozprávačského rázu“ dejín s prežívaním zvláštnej podoby dejín, „s rozprávačskými dejinami“, za „strategickú vec“ (Ricœur 1983, 133, 137). Na druhej strane, keby dejiny stratili spojenie s „kognitívnymi operáciami rozprávačského chápania“, prestali by byť vedeckou historickou disciplínou.

2. Problém historického času a „ústup rozprávania“. Predovšetkým sa kladie otázka historického času. Historická časovosť je časovosť odvodená, a to od naratívnych konfigurácii charakteristických pre *mimézis* II,³ pričom korene má vo svete akcie. Konštrukcia historického času bude ďalším autorovým cieľom. Rozprávačské chápanie dejín sa však nemôže diať na úkor nároku na vedeckosť. „Zrekonštruovať nepriame spojenie dejín s rozprávaním znamená... osvetliť *intencionalitu historikovo*⁴ *myslenia*, cez ktorú dejiny neprestávajú nepriamo smerovať na pole ľudského konania a k jeho základnej časovosti“ (Ricœur 1983, 134, 138). Historiografia sa tak približuje k ostatným dvom druhom *mimézis*.⁵

V dnešnej historiografii dochádza k vzdľaňovaniu sa od rozprávačskej formy, čo je prípad francúzskej historiografie s jej epistemologickým prístupom k objasneniu vzťahu medzi „historickým vysvetľovaním“ a „rozprávačským chápaním“. Druhý prúd predstavuje logický pozitivizmus. S rehabilitáciou narácie sa možno stretnúť u väčšiny anglosaských autorov a aj Ricœur venuje obhajobe narácie podstatnú časť tejto historiografickej problematiky, a to formuláciou tézy o nepriamom odvodzovaní historického vedomia z naratívneho porozumenia.

Pre francúzsku historiografiu je charakteristická antifilozofická orientácia, až na kritickú filozofiu dejín (R. Aron, H.-I. Marrou), pokračovateľku Diltheya, Rickerta a M. Webera. Prevažujúca neopozitivistická orientácia francúzskej historickej školy má však svoju silnú stránku, ktorou je metodológia terénnych výskumov a vysvetľovanie dejín podľa vedeckých modelov. S odmietaním rozprávania úzko súvisí aj odmietanie „udalostných dejín“. Historickú udalosť možno vymedziť ako to, čo sa stalo v absolútnom zmysle,

³ *Mimézis* je hlavný pojem Aristotelovej *Poetiky*, ktorý Ricœur definuje ako „tvorivú imitáciu živej časovej skúsenosti cez okľuku zápletky“, t. j. *muthos-u*. *Mimézis* II, tematizovaná v 1. časti (Ricœur 1983, 101 a n., 104 a n.), „predstavuje hlavnú funkciu *mimézis*, ‚*mimézis*-tvorbu‘, ‚kráľovstvo akoby‘, idúc proti prúdu poetickej imaginatívnej činnosti“.

⁴ V českom preklade „historického“.

⁵ *Mimézis* I (Ricœur 1983, 87 a n., 90 a n.) „znamená metaforickú transpozíciu praktického poľa prostredníctvom ‚*muthos-u*““. *Mimézis* III (Ricœur 1983, 109 a n., 113 a n.) je *mimézis*, ktorá ide po prúde imaginatívnej činnosti, keďže poetický mimetický dynamizmus zahŕňa okrem textu aj dynamizmus v divákovi a čitateľovi.

jej pôvodcom je minulé ľudské konanie, pričom medzi touto ľudskou minulosťou a schopnosťou komunikovať je neodstrániteľný rozdiel. Sám historik je zahrnutý do historického poznania, takže jeho diskurz nemôže potvrdiť udalosť, ktorá sa stala. Minulosť osebe je predsudok. Toto konštatovanie, vzťahujúce sa menovite na Arona a Marroua, platí o celej francúzskej historiografii, stelesňovanej predovšetkým Školou análov, s tým rozdielom, že analisti odmietajú „Verstehen“, chápanie. Jej hlavou bol naposledy F. Braudel a jeho práca *Stredozemné more a stredozemný svet v dobe Filipa II.* (Braudel 1949) bola jej manifestom. Braudel popiera základný predpoklad historika, podľa ktorého udalosti vždy spôsobujú jednotlivci. V jeho geohistórii nevystupujú jednotlivci a neprebiehajú udalosti (králi, preláti, bitky a pod.), ale mestá, vidiek, remeslá, buržoázia, kolektívne mentality, jedným slovom štruktúry. V praxi však Braudel nezostane bokom od rétorických foriem charakteristických pre dejiny. Inou charakteristikou súčasnej francúzskej historiografie je „masívne zavádzanie kvantitatívnych postupov, prevzatých z ekonómie a rozšírených na demografickú, sociálnu, kultúrnu, a dokonca aj duchovnú históriu, do dejín“ (Ricœur 1983, 152, 156). Patria sem aj kvantitatívne alebo sériové dejiny založené na opakovateľných a počítačovo spracovateľných faktoroch.

V marxistickej línii sa pohybuje koncepcia E. Labroussa so svojimi tromi rovinami: ekonomickou, sociálnou a mentálnou. A v sociálnej histórii má zvláštne postavenie historická demografia medzi „sociálnou históriou ekonomickej úrovne a sériovou históriou sociálnej, ako aj kultúrnej a duchovnej úrovne“ (Ricœur 1983, 155, 159). História sa tu spája s inými disciplínami, najmä takými, v ktorých čas nehraje žiadnu rolu (napríklad ekonómia), s cieľom vymaniť sa z područia udalosti. Vzťah k udalosti však podľa Ricœura zostáva skúšobným kameňom týchto koncepcií.

3. „Lingvistický obrat“ a nomologický model. Pojem chápania sa tak z historiografie vychádzajúcej z analytickej filozofie celkom vytratí s cieľom využiť povestný „lingvistic turn“ na rozvíjanie naratívistickej tézy. Pozitivistí, kladúc dôraz na „jednotu vedy“, odmietajú tézu o neredukovateľnosti „chápania“ na „vysvetľovanie“. Model analytických filozofov je vôbec model „nomologický“ alebo subsumujúci, v ktorom je dejepisecké rozprávanie zatlačené do úzadia a vysvetľovanie zamerané na pretvorenie zvláštnej, jedinečnej udalosti na udalosť opakovateľnú. Tento model ilustruje koncepcia C. G. Hempela (Hempel 1942). Okrem zákona ďalšími dvomi dôležitými pojmami tejto koncepcie sú „príčina“ a „vysvetľovanie“ (*explanation*). Z Ricœurovho výkladu vidno, že aj v anglosaskej historiografii, napriek jej snahe o objektivitu a vedeckosť, prebieha diskusia a kritickí Hempelovi žiaci (P. Gardiner, G. Ryle, Ch. Frankel) začínajú rozpracovávať „slabú“ verziu nomologického modelu s cieľom zvýšiť jeho aplikovateľnosť, napríklad zavedením pojmu pravidelnosti spojeného s istými zvykovými dispozíciami v správaní. To je aj jedna z funkcií často používanej podradovacej spojky „pretože“: začleniť činnosť nejakého agensa do rámca jeho správania. Do tejto diskusie Ricœur nechá zasiahnuť aj E. Nagela, ktorý prispeje k traktovaniu histórie ako vedy z hľadiska objektívnosti rozvinutím selektívnych postupov, najmä svojím pojmom *zvažovania* (*weighing*) stupňov dôležitosti kauzálnych veličín v slede udalostí (Ricœur 1983, 168, 172).

Nezostáva iné než obhajovať rovnako naráciu i kauzálne vysvetľovanie namiesto vysvetľovania pomocou zákonov. W. Dray pôjde ďalej v odhaľovaní explikatívnych schopností vlastných rozprávaní tým, že myšlienku príčiny oddelí od myšlienky zákona, pričom kauzálnu analýzu ani nemožno zredukovať na zákonitosť: vysvetľovanie pomocou dôvodov je možné aj bez zákonitosti (Ricœur 1983, 174, 178). Tu je príklad takéhoto kauzálneho vysvetľovania: „Príčinou vojen je závisť.“

Rozhodujúci úder nomologickému modelu zasadí G. H. von Wright svojím „zmiešaným“ modelom, v ktorom sú v interakcii kauzálne vysvetľovanie a teleologická inferencia. Ide vlastne o protiklad medzi „chápaním“ (*Verstehen*) a „vysvetľovaním“ (*Erklären*) v nemeckej tradícii.

Paul Ricœur

Kauzálne vysvetľovanie možno kombinovať s teleologickým vysvetľovaním („s cieľom, aby...“) v rámci tej istej intencionality, pod ktorou treba rozumieť fakt, že nejaký činiteľ má sklon urobiť nejakú vec alebo sa jej vykonania zdržať. Napríklad v biológii tak možno vysvetliť fenomén adaptácie, avšak samo osebe to na rozlíšenie medzi teóriou dejín a teóriou konania nestačí. Preto von Wright navrhuje pojem *kvázikauzálneho vysvetľovania*, ktorý lepšie vyhovuje vysvetľovaniu v oblasti dejín. Lebo okrem kauzálnych vzťahov treba brať do úvahy ich kontext a činnosť, ktorú zahŕňajú. Takéto vysvetľovanie má podobu: „toto sa stalo, pretože“. Ricœur to ilustruje výrokom: „... ľud povstal, pretože vláda bola skorumpovaná“ (Ricœur 1983, 198, 201).

Výsledkom je heterogénny model vysvetľovania, v ktorom kauzálna rovina spojená s vonkajšími faktormi (klíma, technológie atď.) a teleologická kauzalita spojená s vnútornými faktormi (motivácia, dôvod konania a pod.) nie sú dostatočne integrované a ponechávajú priestor ideológii, ako to bolo v prípade iného podobného globálneho a u nás dobre známeho vysvetľovania dejín: historického materializmu. Podľa Ricœura by túto heterogeneitu mohla prekonať jedine zápletka, ktorá zahŕňa tak okolnosti, interakcie, ako aj neželané dôsledky.

a) Argument narativistov. Ricœur sa tak dostáva k narativistickej argumentácii, prikloniac sa k A. Dantovi, predstaviteľovi analytickej filozofie, ktorý obhajuje narativistickú interpretáciu dejín. Jeho téza znie takto: „Jestvujú také naratívne výroky, ktoré už nemožno ďalej redukovať.“ To platí o naratívnych výpovediach obsahujúcich slovesá v minulom čase – na rozdiel od tzv. percepčných súdov formulovaných v prítomnom čase. Každý naratívny diskurz je „vnútorne neúplný“, keďže nasledujúci historik ho môže

podrobiť revízií. Minulosť je určená, nie však fixná, zatiaľ čo budúcnosť je otvorená. Pritom rozlišuje vnútri historického rozprávania tri časové miesta: časové miesto opisovanej udalosti, časové miesto udalosti, v závislosti od ktorého je opísaná pravá udalosť, a časové miesto rozprávača. Poriadok udalostí je tak daný. Zachytiť by ich však mohol iba „ideálny kronikár“.

Epistemologickým dôsledkom tohto rozboru naratívnej vety je paradox kauzality, keďže neskoršia udalosť môže vyjaviť predchádzajúcu udalosť v kauzálnej situácii. Príklad: „V r. 270 pred n. l. Aristarchos anticipoval teóriu zverejnenú Kopernikom v r. 1543 n. l.“ (Ricœur 1983, 207, 210), čo by nemohol povedať nijaký „ideálny kronikár“, lebo ten by musel poznať celú pravdu, ktorú možno poznať len po uplynutí určitej doby. Inými slovami, musel by poznať budúcnosť. Naratívne vety odkazujú prinajmenšom na dve odlišné a časovo oddelené udalosti, z ktorých opisujú tú prvú, na ktorú sa odkazuje. A v čase výpovede musia byť minulé obidve udalosti. Presnejšie, ideálnemu kronikárovi je neprístupný predikát „byť príčinou čoho“, ktorý charakterizuje naratívny štýl. Inou charakteristikou naratívneho štýlu je používanie tzv. „projektových slovies“ (*project verbs*), napríklad: „chovať dobytok“, „viest vojnu“.

Rozbor naratívnej vety vedie ešte k jednému dôsledku: „Niet dejín prítomnosti.“ „Tými by mohla byť jedine anticipácia toho, čo by budúci historici mohli napísať o nás“ (Ricœur 1983, 208, 211). A to nie je možné. Historická výpoveď môže vždy narušiť symetriu medzi vysvetľovaním a predpoveďou. Práve otvorený ráz budúcnosti znemožňuje písať dejiny prítomnosti. Ricœur pritom nepopiera, že budúcnosť už musí byť nejakým spôsobom implikovaná prítomnosťou, a v tomto zmysle Danto doplní z hľadiska svojho kľúčového pojmu zápletky, ktorý, mimochodom, patrí do logiky naratívnej vety. „... je to tak, ako keby opis nejakej predchádzajúcej udalosti v závislosti od nejakej neskoršej udalosti už bol zápletkou v miniatúre“ (Ricœur 1983, 210, 213). Navyše, Danto nerozlišuje medzi vysvetľovaním a opisom, keďže dejiny sú „z jedného kusa“.

Ďalej než Danto pôjde W. B. Gallie so svojím pojmom *sledovateľnosť* (*followability*) rozprávaných dejín (*story*) a H. White, podľa ktorého sa dejiny v rovine naratívnej štruktúry podstatne nelíšia od fikcie. Písanie dejín patrí do literatúry a sprostredkujúcim článkom medzi rozprávaním a argumentovaním je pojem zápletky. Koncepcia dejín „ktoré možno sledovať“, zas umožňuje preklenúť posun medzi naratívnu vetou a naratívnym textom.

Gallieho koncepcia dejín sa síce blíži ponímaniu založenom na zápletke, avšak on sám kladie väčší dôraz na „prijateľnosť“ nejakej histórie, vďaka ktorej ju možno sledovať. A sledovať nejaký príbeh znamená pochopiť konanie, myšlienky a pocity tak, ako nasledujú po sebe a ženú nás dopredu. Rozprávané dejiny treba sledovať aj preto, lebo „naratívny záver“, ku ktorému sme hnaní, sa nedá ani odvodiť, ani predpovedať. Gallie zavádza navyše pojem očakávania, jedným slovom, stavia skôr na recepčnej psychológii než na logike konfigurácie. Aj prechod od „story“, rozprávaného príbehu, k „history“, k dejinám historikov, je možný vďaka naratívite a to, čo ich spája, je „naratívny záujem“. Dejiny sú fragmentom jediného sveta komunikácie, historické diela sa vzťahujú na jediné dejiny, ktoré však nemôže napísať nikto. Práve rozdiel medzi fikciou a dejinami či medzi

mýtom a dejinami prekážal pri identifikovaní tejto kontinuity medzi nimi na jednej strane, pričom na druhej strane zmysel zaujímavosti historického diela sa strácal v prospech „dôkazu“ (*evidence*). Avšak historik svojím kritickým rozumom zavádza diskontinuitu dejín a fikcie. Pojem „followability“ je tu relevantný v tom zmysle, že každý príbeh odpovedá tak na otázku *Prečo?*, ako aj na otázku *Čo?*. Povedať, čo sa stalo, znamená povedať aj to, prečo sa to stalo.

Vždy tu však bude rozdiel medzi „jedno je príčinou druhého“ a „jedno nasleduje po druhom“. K tomu sa pridružuje ešte jeden rozdiel: rozdiel medzi „veci nasledujú po sebe“ a sledovaním toho, „ako po sebe nasledujú“. Lebo veci nesledujeme neutrálne, bez predsudkov, sympatie či antipatie a pod. Problém entít traktovaných dejinami delí historiografiu na dva tábory: „nominalistický“ a „realistický“. Podľa „nominalistov“ „všeobecné výpovede, ktoré odkazujú na kolektívne entity a pripisujú im akčné predikáty (hovorme o politike vlády, o napredovaní nejakej reformy...), nemajú autonómny zmysel...“ (Ricœur 1983, 216, 218). Naproti tomu podľa „realistov“ sú kolektívne fenomény entitami s vlastnými dejinami neredukovateľnými na ciele, snaženia atď. jednotlivcov.

U L. O. Minka, ďalšieho kritika nomologického modelu, sa už stretne s hlavným „narativistickým“ argumentom, podľa ktorého rozprávania sú „vysoko organizované celky“ a ktorý pôjde ešte ďalej aj v aplikácii fenomenológie. „*Fenomenológia aplikovaná na schopnosť nejakej príbehu byť sledovaný je neoddiskutovateľná*, pokiaľ mám do činenia s príbehmi, ktorých vyústenie poslucháč či čitateľ nepozná – tak, ako to je v prípade, keď sledujeme partiu nejakej hry“ (Ricœur 1983, 222, 224). Keďže nepoznáme koniec, musíme hru sledovať až do konca. Podľa Minka však historik takto nepostupuje: „Dejiny sa nepíšu, ale sú prepisom príbehov“ (Ricœur 1983, 222, 224). Historik nastupuje vlastne až vtedy, keď „je partia skončená“, a jeho ďalší postup je regresívny. Lebo „v regresívnej postupnosti niet kontingencie“.

b) Intuícia historika. Minkova téza určenosti a nevyhnutnosti však Ricœura neuspokojí: determinovanosť minulosti nevyklučuje retroaktívne zmeny významu. Ale aj progresívny pohyb výkladu dejín, ak nasleduje po regresívnom, môže vytvoriť priestor kontingencii, a to vďaka fiktívnemu rázu historického chápania. Ideálom každého chápania je svet ako totalita, pričom cieľ nám uniká navždy. Zmysel však zostáva, lebo človek chce zaujať miesto Stvoriteľa. Mink tu transponuje na epistemologickú rovinu Boethiovu definíciu chápania sveta Bohom ako „totum simul“ (Ricœur 1983, 225, 227). „*Totum simul*,“ píše Mink, „čo Boethius pripisuje poznaniu sveta Bohom, by bol iste najvyšším stupňom konfigurujúceho chápania.“ V takomto konfigurujúcom chápaní niet časovej postupnosti, ale účinok a udalosť sa uchopujú naraz. Ak je pravda, že v súčasnej historiografii sa chronológia potláča, to ešte neznamená zrušenie každého modu časovosti. Mink tak ignoruje pojem zápletky.

V jeho šľapajach ide už spomenutý H. White⁶ s tým rozdielom, že vysvetľovanie v dejinách oprie o zápletku (*mimézis* II). Fikcia a dejiny patria k sebe, z čoho plynie ďal-

⁶ Slovenský čitateľ už mal možnosť stretnúť sa s týmto americkým autorom v článkoch J. Šucha (Šuch 1996, 2000).

šie zblíženie, a to medzi dejinami a literatúrou. História je tak vnútorne historio-grafiou či „literárnym artefaktom“. White spochybní aj epistemologickú hranicu medzi dejinami dejinárov a filozofiou dejín. Podľa jeho „metahistorickej“ koncepcie dejín veľké historické diela sú aj dielami filozofickohistorickými (napríklad Michelet, Ranke, Tocqueville, Hegel, Marx a i.). Whitova „metahistória“ je namierená tak proti historikom, podľa ktorých epistemologický prelom medzi dejinami a tradičnou naráciou nedovoľuje, aby sa dejiny stali fikciou, ako aj proti tým literárnym kritikom, podľa ktorých je rozlišovanie medzi imaginárnym a reálnom neodškriepiteľným faktom.

Okrem zápletky si nomologický model nevšima ani historickú argumentáciu. Argument je to, čoho sa dejiny týkajú, t. j. téza rozprávania. Početné spôsoby argumentácie si vyžadujú typológiu založenú na paradigmách: formistickej, organicistickej, mechanistickej, kontextuálnej. Tieto paradigmy hraničia s ideologickým spôsobom vysvetľovania, ktoré predstavuje zvláštny stupeň naratívnej štruktúry. Pod ideológiou „White rozumie súbor predpisov umožňujúcich spôsob zaujatia postavenia vo svete spoločenskej praxe a pôsobenia na tento svet...“ (Ricœur 1983, 234, pozn. 1, 235, pozn. 126). Čo teda znamená vysvetľovať v dejinách podľa Whita? Znamená to identifikovať „triedu zápletky“ rozprávaného príbehu – tu sa odvoláva na Frya a jeho typológiu zápletek: delí ich na románové, tragické, komické a satirické.

Táto typológia je základom teórie historiografického štýlu, v ktorej možno rozlíšiť tri roviny: 1. rovina základnej trojice *story* (príbeh), *emplotment* (= zápletky),⁷ *argument*, 2. rovina kombinácie zápletky a argumentu s typológiou zápletky, 3. rovina kombinácie príslušnej typológie zápletek, argumentácie a ideologickej implikácie. Štýl veľkých historikov sa podľa Whita vyznačuje úsilím spojiť spôsob zápletky so spôsobom argumentácie, ktorá je s ním v disonancii. A konečne, u Whita vidno, ako zápletky dynamizujú rozprávanie a zároveň je sprostredkovateľom medzi rozprávaním a vysvetľovaním.

Ricœur vyzdvihuje u narativistov dve veci. Po prvé, ukázali, že „rozprávať už znamená vysvetľovať“, po druhé, diverzifikáciu a hierarchizáciu vysvetľujúcich modelov nahradili bohatstvom vysvetľujúcich zdrojov, ktoré vo svojom vnútri obsahuje rozprávanie. Zavrhnú však ich radikálne tézy, podľa ktorých niet rozdielu medzi dejinami a fikčným rozprávaním. Aj keď sú tieto žánre veľmi blízke, jestvuje medzi nimi epistemologický zlom založený na pravdivosti, ktorú sa historik zaviazal odhaľovať a rešpektovať, a postaviť sa tak proti falšovaniu dejín. Ako sa teda píše dejiny? Odpoveď na túto otázku si vyžaduje návrat do tábora francúzskych historikov, ako sú M. Foucault, R. Barthes, a predovšetkým k P. Veynovi, ktorý ju položil v názve svojho diela, preloženého aj do slovenčiny (Veyne 1971, 1998).

Veynovým zámerom je znížiť podiel vysvetľovania a zlepšiť naračnú schopnosť spojením rozprávania a zápletky. Dejiny sú podľa neho „knižný pojem, a nie nejaký existenciál, sú danosťami usporiadanými intelektom, danosťami vzťahujúcimi sa na časovosť, ktorá nie je časovosťou *Dasein-u*“ (Ricœur 1983, 240, 241). Udalosť sa pokladá za histo-

⁷ J. Šuch, prekladajúc tento anglický termín ako „štruktúracia“, zrejme zamenil tento (historiografický) kontext jeho použitia s iným kontextom.

rickú na základe zápletky. P. Veyne tak zmieruje spor týkajúci sa udalostných a neudalostných dejín. Neudalostné je to, o čom ešte nemáme vedomie.

Vysvetľovanie vo Veynovej historiografii je nahradené „logikou pravdepodobnosti“ a zápletkou, ktorá sama má pravdepodobný ráz. Vysvetľovanie v dejinách spočíva na spôsobe, akým sa rozprávanie zauzľuje, pričom treba ukázať priebeh tohto zauzlenia tak, aby sme mu porozumeli. Vysvetliť napríklad Francúzsku revolúciu znamená zhodnotiť ju vo forme zhrnutia – a viac netreba. Vysvetliť lepšie znamená lepšie vyrozprávať. Každý historický fakt, ak má byť „ľudský“, obsahuje tri prvky: náhodu, materiálnu príčinu a slobodu, pričom niet pravidla na ich usporiadanie. Ak v dejinách vysvetľovať znamená urobiť pochopiteľným, neplatí to o „retrodikcii“ (*rétrodiction*), indukčívnej operácii, ktorou historik vyplňa medzeru vo svojom rozprávaní analógiou s podobným, avšak súvislým sledom v inej sérii. Nedostatkom Veynovej koncepcie je to, že nevysvetľuje, ako je možné, že dejiny zostávajú rozprávaním, keď prestanú byť udalostnými a stanú sa z nich napríklad dejiny štrukturálne alebo komparatívne.

Cieľom tejto kapitoly Ricœurovej práce bolo ukázať spojenie medzi historiografiou a naračnou kompetenciou. V poslednej a najdôležitejšej kapitole druhej časti, nazvanej *Historická intencionalita*, sa dozvedáme, že toto spojenie nemôže byť priame, ale len nepriame.

„Epistemologický prelom“ medzi historickým poznaním a schopnosťou (kompetenciou) sledovať príbeh ovplyvňuje túto schopnosť v troch rovinách: v rovine postupov, v rovine entít a v rovine časovosti. S postupmi úzko súvisí problém objektivity v dejinách, ktorú treba chápať dynamicky ako približovanie sa k univerzálnym dejinám, ktoré zostávajú ideálom. „Krédom objektivity nie je nič iné než toto dvojité presvedčenie, že fakty komunikované rôznymi históriami možno zosúladiť a že výsledky týchto histórií možno dopĺňovať“ (Ricœur 1983, 249, 250). Objektívita v dejinách má svoje medze, čo zaujíma viac historika než rozprávača. Historik musí počítať so skepsou čitateľa a s ideologickými implikáciami. „Kritická reflexívnosť“ historického skúmania je namieste. A tak, ako sa v tom skúmaní osamostatňuje vysvetľovanie, osamostatňujú sa aj entity, ktoré historik pokladá za svoj predmet. V dejinách vystupujú anonymné entity (napríklad spoločenské sily), ktoré nemožno vždy spojiť s nejakým konkrétnym individuálnym činiteľom.

Zostáva otázka epistemologického štatútu historického času, ktorý sa vzdávať od živej prítomnosti individuálnej subjektivity. Historický čas je na jednej strane objektívny, skladá sa z homogénnych intervalov, na druhej strane sa používajú rôzne časové škály v závislosti od entít – udalosť je krátkodobá, dlhodobá a pod. Pritom spojenie s naračiou zostáva, aj keď nepriame: vzťah medzi historickým skúmaním a schopnosťou naračie je dialektický.

Narativistické tézy, ktoré vyplynuli už z kritiky nomologického modelu, sú pravdivé z troch hľadísk: 1. z hľadiska spomínaného sebvysvetľujúceho charakteru. Zápletka tu znamená kauzálne spojenie prekračujúce chronológiu, pričom sa berú do úvahy aj rôzne heterogénne zložky (konania, prekážky atď.); 2. z hľadiska zisku spočívajúceho v tom, že na diverzifikáciu a hierarchizáciu explikatívnych modelov reagujú tieto tézy diverzifikáciou a hierarchizáciou, ktoré sú porovnateľné s explikatívnymi zdrojmi rozprávania, ako

ukázali rozbery predchádzajúcich historiografických koncepcií. Pritom podľa Ricœura narativistickú tézu nemožno nahradiť explikatívnym modelom, keďže „medzi naratívny a historickým vysvetľovaním *pretrváva rozdiel, ktorý predstavuje samo skúmanie*“ (Ricœur 1983, 252, 253).

4. Dejiny ako hermeneutika a „spätne spytovanie“. Vo filozofickom tábore môže byť príkladom spomínaného dialektického vzťahu Husserlova metóda v *Krisis*, metóda genetickej fenomenológie. Podobne, ako Husserl postupoval v prípade galileovskej a newtonovskej vedy, by sa malo postupovať aj v oblasti historických vied a hovoriť o „intencionalite historického poznania“. Ricœur ňou rozumie „*zmysel noetického smerovania*, ktorý dáva dejinám historickú kvalitu a ochraňuje ich pred rozpustením sa vo formách vedenia, s ktorými sa historiografia spája v manželstve z rozumu – s ekonómiou, geografiou, demografiou, etnológiou, sociológiou mentalít a s ideológiami“ (Ricœur 1983, 253, 254).

Ricœur tu spresňuje svoju pracovnú hypotézu: Predsavzal si „*preskúmať nepriame cesty, ktorými paradox historického poznania (...) transponuje na vyššom stupni zložitosti konštitutívny paradox operácie naratívnej konfigurácie*“ (Ricœur 1983, 253, 254). Inými slovami, pôjde o objasnenie sprostredkujúcich článkov medzi historickým poznaním a konfigurujúcou operáciou rozprávania tak v rovine spomínanej *mimézis* II, ako aj v prednaratívnej rovine *mimézis* I. Ešte inak: Pôjde o zrekonštruovanie „zabudnutia“ na to, že dejiny sú odvodené z praktického základu a prednaratívnych zdrojov.

a) Spät' ku kauzálnemu vysvetľovaniu. Túto rekonštrukciu možno sledovať na modalitách spomínaného epistemologického prelomu. Ricœur sa tak vráti k vysvetľujúcim postupom, najmä ku kauzálnemu vysvetľovaniu u už známych autorov, ako sú von Wright, M. Weber a R. Aron. Poslední dvaja k tejto explikácii pripájajú ešte jednu etapu, v ktorej hrá dôležitú úlohu imaginácia umožňujúca skonštruovať iný priebeh udalostí. M. Weber píše: „S cieľom rozplieť skutočné (*wirkliche*) kauzálne vzťahy konštruujeme neskutočné (*unwirkliche*) kauzálne vzťahy.“⁸

Kauzálne vysvetľovanie sa nachádza medzi vysvetľovaním na základe zákonov a vysvetľovaním na základe zápletky, predstavujúcej akúsi kvázizápletku. Historické entity sú rôzneho druhu a dejiny sú historické len vtedy, keď sa ich predmet vzťahuje na „entity prvého rádu“ (národy, civilizácie a pod.), nachádzajúce sa medzi historiografickými artefaktmi a možným rozprávaním, ktorého sú akýmiisi „kvázipostavami“. Von Wright dokázal spojiť to, čo Weber a Aron ponechali oddelené: teóriu kauzálnej analýzy a teóriu analýzy na základe dôvodov: individuálne okolnosti generických javov, ako sú udalosti, procesy či stavy, nie sú konečné, keďže odkazujú na „pripísanie jedinečnej kauzality“ (*imputation causale singulière*)⁹ (Ricœur 1983, 257, 257). Je to taký vysvetľujúci postup, ktorý zabezpečuje prechod od naratívnej kauzality k vysvetľujúcej kauzalite. Toto pripisovanie

⁸ A R. Aron dodáva: „Každý historik, ak chce vysvetliť to, čo bolo, si kladie otázku, čo mohlo byť“ (cit. podľa Ricœur 1983, 257, 258).

⁹ V českom preklade „přičítání singulární kauzality“.

má svoju logiku, ktorá spočíva v tom, že „v predstave skonštruujeme odlišný beh udalostí, potom zvážime pravdepodobné dôsledky tejto skutočnej udalosti a napokon porovnáme tieto dôsledky so skutočným priebehom udalostí“ (Ricœur 1983, 257, 258). Weber, vychádzajúc z konkrétnej udalosti (vojna proti Rakúsko-Uhorsku v r. 1866: „... čo by sa bolo mohlo stať, keby sa Bismarck nebol rozhodol pre vojnu“?), dospeje k všeobecnejšej formulácii tejto otázky: „Aké následky by bolo treba očakávať, ak by bolo bývalo prijaté iné rozhodnutie?“ (cit. podľa Ricœur 1983, 258, 259). Dejiny sa prenášajú do neskutočna preto, aby lepšie vystihli to, čo je podstatné.

Tak či onak, historik nesmie byť fascinovaný tým, čo sa stalo, má uvažovať aj o iných eventualitách a zaviesť do retrospekcie pravdepodobnosť. S kauzálnym pripisovaním je spojený celý rad ďalších aspektov, morálnych, právnych, politických. Aj keď kauzálne imputovanie navodzuje otázku morálnej zodpovednosti, týka sa behu udalostí, v ktorých príčina nemá individuálny, ale kolektívny charakter, a historický činiteľ či individuálne rozhodnutie je len „prvý analogon zvláštnej príčiny“. Práve vďaka zvláštnemu rázu kauzálneho imputovania je aj kauzálne vysvetľovanie skutočné. Imputovanie jedinečnej kauzality možno rozšíriť aj na jednotlivcov, napríklad v prípade bitiek, ktoré ovplyvnili historický vývoj. Príkladom takéhoto kauzálneho spojenia je spojenie medzi niektorými črtami protestantskej etiky a kapitalizmom, ako ukázal M. Weber (Weber 1934). Ani tu už nie sú v hre individuálne rozhodnutia, ale mentality, inštitúcie. Rozchod s naráciou, ktorý sa tu dosiahol, je len zdanlivý: všetky pripísania jedinečnej kauzality možno totiž paralelizovať s pojmami zápletky. Heterogénna syntéza medzi okolnosťami, interakciami, zámermi, protivenstvami sa javí ako proces zauzľovania. Aj historik P. Veyne tak definuje zápletku ako „súhrn cieľov, príčin a náhod“ (Ricœur 1983, 269, 270).

b) Obrat k fenomenológii. Keďže vzťah medzi historickým vysvetľovaním a štruktúrou rozprávania je nepriamy, zostáva ešte preskúmať tento vzťah v rovine základných entít historického poznania, počnúc „entitami prvého rádu“, a to „spätným spytovaním“ (*questionnement à rebours*)¹⁰ prevzatým od Husserla, spytovaním v troch smeroch, ktoré však majú dve spoločné charakteristiky.

Prvou je nepriama naratívna príbuznosť medzi historiografiou a naratívnym porozumením. Východiskom je tu epistemologický prelom medzi historiografickými entitami a naratívnymi postavami: takáto postava môže byť podľa pripísaných činov „šťastná“, alebo „nešťastná“. Ale (anonymné) entity (spoločenské, ekonomické sily atď.) nie sú postavami. „Epistemologický individualizmus“ či atomizmus, ktorý sa snaží každú zmenu previesť na individuálnu zodpovednosť, bráni potrebnému spätnému spytovaniu. Druhá charakteristika je určitou korekciou prvej: V (historiografických) entitách prvého rádu, t. j. v „societálnych (*sociétale*) entitách“, možno rozlíšiť jednotlivcov za predpokladu, že ich možno pokladať za „postavy rozprávania“ (Ricœur 1983, 270, 271). Žiaden historik sa nevyhne otázke usporiadania entít, ktoré tematizuje. „Genetická fenomenológia chce túto prácu usporiadovania *sprevádzať* a urobiť z nej explicitnú záležitosť. Kým pre profesionálneho historika je usporiadanie entít dostatočne odôvodnené jeho heuristickou plod-

¹⁰ Nemecky *Rückfrage*, český preklad „tázání à rebours“.

nosťou, genetická fenomenológia sa snaží *hierarchizáciu* rovín diskurzu vzťahnuť na *intencionalitu* historického poznania, na jeho konštitutívne noetické zameranie“ (Ricœur 1983, 270-271, 271).

Úlohou genetickej fenomenológie by bolo odhaľovať v spoločnom bytí pôvod spojenia medzi jednotlivcami a jednotlivými spoločnosťami, ktoré „nachádza vo fenoméne *participatívnej príslušnosti*, pripájajúcej historické entity prvého rádu ku sfére konania. Toto spojenie kvalifikuje nositeľov konania ako *členov niečoho... (membre de ...)*“ (Ricœur 1983, 276, 276). Prejavuje sa ako intenzívny pocit, napríklad vlastenectva, triednej príslušnosti a pod., pocit, ktorý môže však byť potláčaný, zabúdaný – najmä tými, ktorých spoločnosť označuje ako renegátov či zradcov, alebo tými, ktorí sa sami pokladajú za disidentov, exulantov atď. Fenomenológia tak obohacuje vedeckú historiografiu o zmysel, ktorého genéza je predmetom metódy odlišnej od metodológie profesionálneho historika, teda metódy „spätneho spytovania“, ktorá si všíma nepriamy charakter príbuznosti spájajúcej dejiny s naračným chápaním, a to tým, že reaktivuje derivačné fázy tejto príbuznosti, t. j. naratívne zdroje vedeckej historiografie. Čo sa týka vysvetľujúcich postupov, Ricœur dáva prednosť sprostredkujúcemu postupu medzi vysvetľovaním a chápaním, ktorým je už spomenuté „pripísanie jedinečnej kauzality“ v nadväznosti na „kvázikauzálne vysvetľovanie“ von Wrighta. V kvázikauzálnej explikácii zapadajú do seba teleologická inferencia, intencionálne chápanie a praktická intervencia, zasahujúca do chodu udalostí s cieľom, aby niečo nastalo.

Pokiaľ ide o smerovania oného spätneho spytovania, to prvé smerovanie Ricœur ilustruje na diele M. Mandelbauma (Mandelbaum 1977), a to napriek odmietavému stanovisku tohto autora k narativistickým tézám. Jeho (historická) epistemológia sa pritom situuje medzi dvomi jestvujúcimi táborami: stúpenkami modelu subsumpcie a narativistami.

Najdôležitejšia a najoriginálnejšia črta Mandelbaumovej teórie kauzálneho vysvetľovania spočíva v „jej úzkej príbuznosti s rozborom entít prvého rádu v dejinách. V skutočnosti práve všeobecné dejiny „... ilustrujú najúplnejšie“¹¹ trojitú tézu týkajúcu sa kauzálneho vysvetľovania, totiž že kauzalita je vnútorné spojenie nejakého súvislého procesu; že generalizácie v podobe zákonov sa majú začleniť do vysvetľovania na základe jedinečnej kauzality; že kauzálna nevyhnutnosť je podmienená a neimplikuje žiadnu vieru v determinizmus“ (Ricœur 1983, 281, 282).

Aj tu Ricœur konštatuje, že niet zápletky, ktorá by zahrnovala všetky zápletky, a niet ani superhrdinu dejín: „*Pluralita* národov a civilizácií je fakt“ a „pričítanie jedinečnej kauzality, ktorá operuje v medziach tejto plurality, si môže nárokovať iba na kauzálnu nevyhnutnosť podmienenú hypotézou, že daná spoločnosť je jedinečnou spoločnosťou, v ktorej jestvujú ľudia konajúci spoločne“ (Ricœur 1983, 283, 284). Mandelbaum je pokladaný za „dobrého sprievodcu“ aj pri treťom smerovaní spätneho spytovania na základe rozboru entít druhého a tretieho rádu, a to prechodom od všeobecných k špeciálnym dejinám (technológie, vedy, umenia a pod.) Ide o javy pretržité, vymedzené samotným histo-

¹¹ Táto polveta (De fait c'est l'histoire générale – au sens défini ci-dessus – qui illustre le plus complètement...) v českom preklade chýba.

rikom a menej objektívne, pričom otázka objektivity a subjektivity v dejinách je ponechaná bokom v prospech skúmania vzťahu odvedenia medzi týmito špeciálnymi dejinami a všeobecnými dejinami.

Toto odvedenie je umožnené rozobratím na fázy a štruktúry, ako aj aplikovaním všeobecných termínov. Vo vedeckých dejinách vystupujú ešte ďalšie entity získané *konceptualizáciou*, pričom nejde o jednotlivosti, ale o množiny a triedy prevzaté zo spoločenských vied paralelných s dejinami: z ekonómie, sociológie mentalít a ideológií, demografie, politológie a pod. „Pokušenie historika pokladať tieto entity za historické skutočnosti je tým väčšie, čím viac sa mu darí urobiť z nich invarianty, ktorých jednotlivé spoločnosti sú len variantmi, či lepšie povedané, premennými“ (Ricœur 1983, 284, 285).¹² Iným citovaným historikom – epistemológom je H.-I. Marrou, ktorého práca *Teológia dejín* bola preložená aj do slovenčiny (Marrou 1997). Tu však ide o jeho prácu *O historickom poznávaní* (Marrou 1954) obsahujúcu celú typológiu „veľkých pojmových kategórií“ (všeobecné pojmy, nomenklatúra názvov ustanovizní, trieda „ideálnych typov“), označenia ako starovek, baroko, Francúzska revolúcia atď.

Túto poslednú sériu však Ricœur pokladá v porovnaní s predchádzajúcimi za heterogénnu, keďže ide o skonštruované entity tretieho rádu, na ktoré nemožno aplikovať postupy zápletky, čo platí o „nominalizme pojmov“ vcelku. Nemožno tu na rozdiel od príbuzenského vzťahu medzi entitami prvého a druhého rádu hovoriť ani o kvázipostavách. Jedine metóda spätného spytovania prispôbená dejinám môže obnoviť spojenia medzi postupmi, entitami historického skúmania a naratívnym chápaním.

Toto metodologicko-historiografické skúmanie by nebolo úplné bez problematiky historického času, na ktorý odkazovala už nepretržitá existencia entít prvého rádu. Tento čas možno odvodiť od časovosti rozprávania, a to prostredníctvom pojmu udalosti ako niečoho jedinečného, kontingentného a oddeleného. Udalosť je analógiou rozprávania, s ktorým ju spája pojem zápletky (*mimézi*s II). Potvrďuje to autorova téza: „Historické udalosti sa radikálne neodlišujú od udalostí v rámci nejakej zápletky.“ Sú to dramatické udalosti, z ktorých historik vytvorí zápletku (*événement-mis-en intrigue*) (Ricœur 1983, 289, 289-290). S cieľom ukázať, že pojem dejín „z dlhodobého hľadiska“ možno odvodiť od takejto zauzlenej udalosti, ba že tá sa historikovi priam vnucuje, sa Ricœur vráti k Braudelovi, u ktorého dôležitú úlohu hrajú tranzitívne štruktúry, dovoľujúce usporiadanie celého diela traktovať v terminológii kvázizápletky.

Teda ani dlhodobé hľadisko nie je negáciou udalostí. Platí to aj o takom predstaviteľovi školy Análov, ako je Le Goff, či o historikovi mentalít, ako je G. Duby.¹³ Ešte viac to platí na poli politických dejín, ako ukazuje dielo F. Fureta, ktorý si položil otázku: „Ako premýšľať o takej udalosti ako Francúzska revolúcia?“ Je to možné za predpokladu, že historik prekoná „alternatívu buď ju oslavovať, alebo neznášať“ a bude ju nazerať bez ilúzie revolúcie o sebe samej.

¹² Takýto postup je ilustrovaný na príklade konštrukcie invariantu „imperializmus“ u P. Veyna.

¹³ I tu sa treba vyrovnáť s pojmom udalosti ako urýchľovacieho faktora v konfliktoch mentalít a ideológií, i tu je možné hovoriť o kvázizápletke ako nositeľovi „kváziudalosti“.

Generalizácia dlhodobého hľadiska v dejinách by však viedla k popretiu historického času. Ani Braudel sa dostatočne nezamyslel nad rozlišovaním medzi subjektívnym časom filozofov a dlhým časom civilizácií. Subjektívny čas filozofov je jednoducho ľudský čas orientujúci sa podľa prítomnosti, zatiaľ čo dlhodobé hľadisko prítomnosť ignoruje. Treba teda o čase civilizácií premýšľať podobne ako o čase jednotlivcov s ich rastom, úpadkom, osudom, smrťou. V tejto rehabilitácii udalosti nejde o rehabilitáciu krátkodobej udalosti, lebo aj to môže byť artefakt alebo výraz nejakého svetonázoru. Preto autor hovorí skôr o kváziudalostiach, ktorými naznačuje, že rozšírenie pojmu udalosti o krátkodobosť je v korelácii s podobným rozšírením pojmu zápletky a pojmu postavy.

5. Záver. V závere Ricœur sebakriticky konštatuje, že nebral do úvahy problém pravdy, pravdivej narácie, s čím súvisí ďalšie obmedzenie, a to vzťah narácie k času. V dôsledku toho bol ponechaný bokom aj ontologický štatút historickej minulosti ako toho, čo bolo, ako aj onen čas filozofov (Bergsonovo trvanie, Husserlov absolútny tok vedomia, Heideggerova dejinnosť). Lebo úplná rehabilitácia historického času prechádza cez rozbor času vo fikčnom rozprávaní, čo je predmetom 3. časti. Literárna fikcia totiž môže vytvoriť rozprávky „v súvislosti s časom“, ktoré nie sú len rozprávkami „o čase“. Až potom bude možné hovoriť o vzťahu dejín k času.

V tejto 2. časti práce *Čas a rozprávanie* išlo o skúmanie „vzťahov medzi písaním dejín a operáciou zápletky, povýšenou Aristotelom na úroveň dominantnej kategórie v ume-ní skladať diela, ktoré napodobňujú nejaký dej“ (Ricœur 1983, 317, 316). Najskôr bolo treba dejinám zabezpečiť rozprávačský štatút, a potom ich konfrontovať s fikčným rozprávaním. Táto špecifickosť historického vysvetľovania prechádzajúca cez príslušnosť dejín k rozprávačskému poľu však už nie je epistemologickým problémom, ale problémom genézy zmyslu dejín na základe *historickej intencionality*. Túto intencionalitu treba najskôr vyjadriť v jazyku akcie, súčasťou ktorého je pravdivý opis reálneho stavu sveta. A nakoniec bolo treba zaviesť pojmy kvázizápletky, kvázipostavy a kváziudalosti ako analógie používania naratívnych kategórií vo vedeckých dejinách, aby nedochádzalo k zámene medzi teóriou deja a teóriou dejín.

Toľko k problémom, analýzam, myšlienkam i polemikám prezentovanej Ricœurovej práce, ktorých v nej nachádzame omnoho viac, avšak ich priblíženie, výklad i kritika by si vyžiadali viac miesta. Možno konštatovať, že Ricœur aj ako metodológ dejín potvrdzuje svoje kvality analytika a syntetika. Pritom sa sám charakterizoval ako ten čo si nemusí vyrovnávať účty s nikým, a snažil sa aj predvídať prípadnú kritiku. Možno preto sa môže čitateľovi javiť ako málo kritický a vyhranený, ba eklektický a poplatný tézam, o ktorých diskutuje, najmä tézam analytickej filozofie a kauzálnemu vysvetľovaniu, ktoré často kľže po povrchu. Lebo povaha historických javov je komplexná a vyžaduje iný, dialektický prístup, ktorý je dnes na ústupe. (V práci absentujú aj autori zo slovanského sveta, či už ide o filozofov dejín, alebo o fenomenológov.) Je však Ricœurovou zásluhou, že ukázal rozprávačskú identitu nielen týchto javov, ale aj aktérov dejín, jednotlivých i kolektívnych. Je to tiež narativita, ktorá koriguje nedostatky kauzálnemu vysvetľovaniu – podobne môže opisom objektívnych a psychologických súvislostí hodnoverne a dôkazne odkryť aj

zatajované fakty. Sú však pochybnosti o tom, či a nakoľko sa Ricœurovi podarilo osloviť svojich krajanov historikov, a to aj napriek tomu, že s nimi viedol dialóg a mal medzi nimi priateľov. Určite by sa však ním mohla inšpirovať dnešná slovenská historiografia, oscilujúca medzi faktografiou, opisom faktov, často nekriticky prijímaných odinakiaľ, a literatúrou faktu.

Literatúra

- RICŔEUR, P. (1983): *Temps et récit I/1: Le cercle entre récit et temporalité; I/2: L'histoire et le récit*. Paris: Ed. du Seuil (český preklad M. Petříček jr, V. Dvořáková, Praha 2000).
- RICŔEUR, P. (1984): *Temps et récit II: La configuration dans le récit de fiction*. Paris: Ed. du Seuil (slovenský preklad J. Sivák, Bratislava 1997).
- RICŔEUR, P. (1985): *Temps et récit III: Le temps raconté*. Paris: Ed. du Seuil.
- BRAUDEL, F. (1949) : *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Paris: A. Colin.
- HEMPEL, C. G. (1942): The Function of General Law in History. *The Journal of Philosophy*, 39, 35-48 (reedícia in *Theories of History* 1959. New York: The Free Press, 344-356).
- WRIGHT, G. H. von (1971): *Explanation and Understanding*. London: Routledge and Kegan Paul.
- WEBER, M. (1934): *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*. Tübingen: J. C. B. Mohr.
- MARROU, H.-I. (1997): *Teológia dejín*. Trnava: Dobrá kniha.
- MARROU, H.-I. (1954): *De la connaissance historique*. Paris: Ed. du Seuil.
- SIVÁK, J. (1996): Paul Ricœur and his hermeneutic phenomenology of person: on the occasion of the 80th birthday of the philosopher. In: *Methodological Challenges of Interdisciplinary Research in the Social Sciences*, 239-250. Pretoria: HSRC Publishers.
- ŠUCH, J. (1996): Heyden White a problém historických narácií. *Filozofia*, 51 (12), 814-829.
- ŠUCH, J. (2000): Niekoľko poznámok k dielu Heydena Whita. *Filozofia*, 55 (10), 809-819.
- MANDELBAUM, M. (1977): *The Anatomy of Historical Knowledge*. Baltimore and London: John Hopkins University Press.
- VEYNE, P. (1971): *Comment on écrit l'histoire*, augmenté de „Foucault révolutionne l'histoire“. Paris: Ed. du Seuil.
- VEYNE, P. (1998): *Ako písať o dejinách*. Prel. Martin Kanovský. Bratislava: Chronos.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu VEGA č. 2/0175/2012 *Od fenomenológie k metafyzike a reflexii súčasnej krízy spoločnosti a umenia*.

Jozef Sivák
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava I
SR
e-mail: filosiva@savba.sk